

Posudek bakalářské práce

Maxim Bitto

Walter Benjamin a jeho teologicko-filosofická koncepce času

Předložená práce se zabývá Walterem Benjaminem a jeho originální koncepcí historického času, kterou autor srovnává s trojím odlišným pojetím: nejprve s chronologickými či lineárními koncepcemi Augustina a Karla Marxe, následně s nechronologickým pojetím času v jeho židovském „paradigmaticém“ chápání. Jádrem práce je však rozbor textů Waltera Benjamina, z jehož díla vybírá autor řadu relevantních pasáží, s logickým důrazem na tezi *O pojmu dějin* doplněnou tzv. *Konvolutem N* (česky v *Teoretických pasážích*, 2011). Výslovným cílem je přitom zkoumání role lidského jedince v Benjaminově koncepci času za současného zájmu o důsledky této koncepce pro epistemologii a teologii. Toto shrnutí naznačuje, že záběr práce je široký a přesahuje požadavky kladené na bakalářskou práci. Zároveň je jasné, že širší záběru nutně vyplývá z charakteru samotného Benjaminova psaní, které není jasně zařaditelné (či rozdělitelné) do běžných filosoficko-školních rubrik.

Augustin i Marx poskytují autorově interpretaci kontrastní pozadí: jejich převážně lineární pojetí dějin je vizí naprosto odlišnou od Benjaminova vlastního pojetí. Jejich koncepci dějin shrnuje práce poměrně stručně, ale s vystižením jejich podobností i výrazných rozdílů: obě pojetí jsou výrazně teleologická, jejich rozdíl pak plyne z odlišného (křesťanského resp. sekulárně politického) úběžníku dějin. V případě Marxe klade práce důraz na materialistické východisko, z něhož plyne odlišnost od Hegelova promítnutí ducha do lidských dějin – k čemuž lze ovšem dodat, že ani Hegelova pozice není dualismem ducha a látky, už proto, že absolutno je společným živlem obojího. V návaznosti na *Německou ideologii* autor uzavírá, že materiální skutečnosti „ovlivňují i zcela nemateriální a duchovní části světa jako je myšlení a představování lidí v určité době.“ Což je bezpochyby správný závěr, ale otázkou stále zůstává, zda lze v jiných koncepcích, včetně Hegela, obě stránky prostě oddělit, nebo máme co činit s jejich neustálým prostupováním. K čemuž lze dodat, že podobnou otázku lze nakonec klást i v případě koncepce Augustinovy, protože její křesťanské východisko neimplikuje automaticky jakýsi čistý spiritualismus. Autor našťastí nic takového netvrdí, za zmínku však jistě stojí, že i zde lze při bližším pohledu nalézt určitou formu materialismu, zejména pokud jde o úběžník dějin, jímž je poslední soud a spolu s ním vzkříšení duše *i těla*. Augustin, jenž trvá na látkové totožnosti Kristova těla po zmrtvýchvstání (srov. *Lukáš 24, 39*: „Dotkněte se mě a vizte, neboť duch nemá kosti a svaly, jak vidíte, že mám já“), začleňuje do své koncepce konce dějin též vzkříšení *spolu s tělem*. Proč poukazovat na tyto motivy? Pro ilustraci faktu, že jakékoli pojetí dějin jako by mělo svou verzi „materialismu“, čímž zároveň vyvstává mnohostrannost tohoto často nejasného pojmu.

Tyto poznámky zároveň nijak neprotiřečí autorovu výkladu společným rysů lineárních koncepcí dějin a důrazu na jejich odlišnost od pojetí Benjaminova. Jako pozoruhodný krok na cestě k Benjaminovi přitom práce přibližuje jednu z židovských koncepcí času, která linearitu poutí. Tzv. „paradigmatický čas“ (označení přebírá autor od Jacoba Neusera) stírá hranice mezi chronologicky jednoznačně navazující minulostí, přítomností a budoucností, přičemž tuto běžnou představu nahrazuje (zhruba řečeno) systémem událostí, které ztělesňují celkový boží

plán i model. Vztah těchto událostí tak určuje jejich smysl, nikoli pozice na časové ose. Písmo tak líčí události, které jsou přes svou povrchní časovou vzdálenost hlouběji spřízněné a vlastně jsou svým vzájemným opakováním. Budoucnost a minulost se tak v historických událostech vzájemně zrcadlí (jistou sekulární ozvěnu tohoto motivu lze snad nalézt právě u Marxe, v jeho často citovaném diktu, podle něhož se „dějiny opakují, nejdříve jako tragédie, pak jako fraška“). Budoucnost a minulost jsou tedy věčně souvztažné. S autorem lze proto jistě souhlasit, že tato představa vlastní Benjaminovu koncepci předjímá, nebo alespoň v některých rysech připomíná (viz například v práci probíraný motiv příchodu Mesiáše, jenž přestává být podmíněn „koncem“ dějin). Diskuse „paradigmatického času“ je proto originálním příspěvkem k hlavní části práce, v níž přichází ke slovu sám Benjamin.

Hlavní část je rozdělena do sedmnácti podkapitol, které není třeba shrnovat. Stačí říci, že struktura těchto úseků je dobře promyšlená a postupuje přes řadu klíčových motivů, které přispívají k celkové rekonstrukci Benjaminovy koncepce. Nechybí zde motiv naplněného času a nyníšku, konstelace, monády, katastrofy, revoluce (v pojetí odlišném od pojetí Marxa a zachraňujícím minulost) spásy či slabé mesiášské síly, spolu se závěrečným důrazem na příchod Mesiáše jako cíl, ne však konec dějin – práce zkrátka pokrývá potřebné významové pole a nakolik mohu soudit, činí tak bez jakéhokoli interpretačně nelegitimního kroku. Práce osvětluje různé aspekty zvoleného tématu a ukazuje, že zachycení (či „spása“) plného historického okamžiku není podle Benjaminu věcí jeho začlenění do pojmově sestrojené časové kontinuity, ale naopak pojmenováním jeho konkrétního obsahu či konstelace, která se ukáže historikovi, jenž nemůže toto ukázání způsobit svou vůlí, je na ně však připraven podrobným studiem relevantních materiálů (stejně tak textů jako artefaktů, což vše – jak práce správně zdůrazňuje – patří k širokému pojmu „života“). Radikální *danost* plných okamžiků je podobná plnosti živé vzpomínky, jakkoli nejde o součást osobní minulosti. V tomto smyslu historik svůj materiál skutečně oživuje a může díky tomu jeho život a význam měnit: nejde o prostou aktualizaci, ale změnu toho, co se „skutečně odehrálo.“ Nikoli to, co se odehrálo, ale tato změna je pak tím, co Benjamin označuje za dějiny. – Což mimochodem navozuje otázku, která s Benjaminovou koncepcí úzce souvisí: historik (pravý dialektický materialista) se na takové oživení připravuje a je schopen ho *zvýslovnit*. Nedochozí k němu však i bezděčně a snad velmi často, aniž bychom měli o této vrstvě dějin psaný či jiný záznam? Benjaminův velmi specifický motiv „tajného indexu“ či úmluvy mezi naším a jinými pokoleními (motiv vyzdvižený na str. 28) by přitom patrně znamenal, že nikdo z nás nedokáže jako jedinec na tuto otázku odpovědět.

Tato otázka je již jedním z podnětů k ústní obhajobě práce (příčemž by mohlo dojít i na Celanovu báseň citovanou na str. 28-29). Práci hodnotím jako *výbornou*.

V Praze, 1. 9. 2023

Karel Thein
Ústav filosofie a religionistiky FF UK